

Centenaris

CENTENARI DE JOAN OBIOLS VIÉ (1919-1980). *IN MEMORIAM*

Jordi OBIOLS i LLANDRICH

Psiquiatre. Catedràtic de Psicopatologia . UAB

Joan Obiols Vié va néixer el 10 d'agost de 1919 a Granollers. El pare, d'origen andorrà, mor precoçment el 1932. Encara nen, es veu convertit en l'únic home de la llar amb la seva mare i dues germanes menors.

Aquesta circumstància marca el seu caràcter, emprenedor i inassequible al desànim. El 1935, a l'edat de 16 anys, la seva mare va aconseguir una autorització especial per a que pogués ingressar a la mítica Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma dels temps de la República on cursa només el primer any perquè el conflicte bèl·lic del 1936 interromp els seus estudis.

Durant la guerra va treballar com intern amb el Dr. Trueta a Sant Pau, la qual cosa li va servir per trobar feina fent guàrdies de nit a la ciutat francesa de Sète, on es va instal·lar amb la seva família l'any 1937 (1). Allà va ser on va iniciar els estudis de piano al Conservatori i ho recordava com un període especialment feliç de la seva vida, on, a més de treballar i formar-se com a metge, tenia temps per llegir, conèixer artistes, etc..

En acabar la Guerra Civil torna a Catalunya i s'instal·la, amb la família, a Sant Adrià del Besòs on la seva mare funda i dirigeix l'Acadèmia Vié d'ensenyament secundari. Allà va iniciar-se en la docència de diverses assignatures científiques i també fent classes de piano. Així va ser com va conèixer a Maria Llandrich, amb qui s'acabaria casant el 1947 i amb qui va tenir sis fills. Acabada la carrera, ha de començar de nou i es llicencia el 1943. Va treballar com a metge de capçalera i neuropsiquiatre a Sant Adrià i el seu entorn. Això li donà un bagatge molt important per la seva posterior activitat clínica: mai no va perdre el contacte proper, empàtic amb el malalt i la seva circumstància, així com la

visió holística, psíquica i a la vegada somàtica, de l'emmalaltir com a fenomen humà.

Molt aviat, es vincula al món de la psiquiatria. Segons deia, l'espoleta de la seva vocació psiquiàtrica, quan tenia 16 anys, havia estat una conferència sobre la psicoanàlisi dictada per Emili Mira. Mira va impactar fortament al jove estudiant i va marcar el seu camí professional. Es bo de recordar que una de les primeres accions que Joan Obiols va emprendre en ser nomenat catedràtic a Barcelona va ser la d'organitzar un homenatge a la gran figura internacional que era **Emili Mira**, exiliat i injustament bandejat pel règim i la universitat franquistes.

Seguidament s'inicià vers el camp de la psiquiatria i de la neurologia, de manera que, poc després d'acabats els estudis, el veiem assistint als dispensaris de les dites matèries del servei del prof. Agustí Pedro i Pons, a càrrec dels Drs. Montserrat-Esteve i Subirana; així mateix freqüentà aquests primers anys el servei del prof. Barraquer a Sant Pau i poc després assolí càrrecs docents. Quan es desglossà la Psiquiatria de la Medicina Legal, Sales Vázquez es quedà amb la part forense o fiscal de l'assignatura.

A partir del 1940, encara estudiant, comença a relacionar-se amb qui seria el seu mestre, el professor **Ramon Sarró** amb qui col·laboraria estretament fins la seva jubilació.

Del seu extens i brillant CV només destacaré alguns dels punts que em semblen més rellevants.

A partir de l'any 1951, es trasllada a viure a Barcelona, al Passeig de Sant Joan nº25 i es vincula com a cap clínic a la Clínica Universitària de Psiquiatria de l'Hospital Clínic de Barcelona. La seva col·laboració amb Sarró es desenvolupa en la do-

ble vessant clínica i docent. El 1958, es doctora abordant el complex tema de la comprensibilitat del deliri esquizofrènic des d'una perspectiva fenomenològica, publicat més tard com a llibre amb el títol de "*El caso Julia*"(2). En aquestes dècades dels 50's i 60's va tenir un intens contacte amb les principals escoles del moment que eren la francesa i l'alemanya. Així, i a través de viatges a congressos i estades a clíniques va poder conèixer i col·laborar amb les principals figures de l'època: Karl Kleist, Kurt Schneider, Jean Delay, Henri Ey, Manfred Bleuler, Ludwig Binswanger, etc...

Organitza, el 1964, el IV Congrés Mundial d'Art Psicopatològic. Passa per tot l'escalafó docent de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona fins a ser nomenat catedràtic de Psiquiatria de la Universitat de Santiago de Compostela el 1970. El 1971 aconsegueix el trasllat a Barcelona. Com a cap del Departament de Psiquiatria i Psicologia Mèdica inicia una frenètica dinamització de l'activitat clínica, docent i d'investigació amb amplitud de mires i esperit innovador, acollint des de psicoanalistes a conductistes passant per sistèmics. De seguida funda i dirigeix la Revista del Departament de Psiquiatria que serà un vehicle fonamental en aquesta nova etapa de la càtedra.

Cal destacar que, després de la seva primerenca vinculació al corrent fenomenològic d'arrel germànica, Obiols evoluciona fins a esdevenir promotor d'una psiquiatria biològica que permet la incorporació d'aquesta disciplina a una Medicina plenament científica. Va ser promotor i president de la *Sociedad Española de Psiquiatria Biológica* i, més tard, després del primer Congrés Mundial de Psiquiatria Biològica a Buenos Aires, va ser escollit nou president de la Federació Mundial de Psiquiatria Biològica. Com a tal, li va recaure la tasca d'organitzar el II Congrés Mundial de Psiquiatria Biològica, que es celebrà a Barcelona el 1978, amb un èxit extraordinari, i va donar un impuls definitiu a l'especialitat. Aquest és un moment àlgid de la seva trajectòria científica. Cal tenir en compte que, malgrat els primers avenços, incipients encara, de les neurociències, i l'aparició revolucionària dels

primers psicofàrmacs realment eficaços (antidepressius, antipsicòtics, ansiolítics) en la dècada dels 60's, el panorama imperant en la psiquiatria dels 70's al nostre país i arreu al món era encara d'una gran confusió. La psicoanàlisi encara era l'escola predominant a França i als EEUU; la declinant fenomenologia era forta encara a Alemanya i part d'Europa; el conductisme s'estenia amb força però no aconseguia convèncer i arrelar en el complex món de les malalties psiquiàtriques majors. Per si fos poc, un corrent de caire sòcio-polític, l'antipsiquiatria, irrompia amb força reivindicant objectius prou lloables (com l'abolició/transformació dels manicomis tradicionals) al mateix temps que defensava conceptes absurds com la negació de la pròpia malaltia mental. En aquest context, la posició de Joan Obiols va ser clara i determinant. Va apostar decididament i va liderar aquest "nou" moviment, anomenat "psiquiatria biològica", que per cert, a ell sempre li va semblar una denominació redundant, doncs considerava que la seva era una especialitat mèdica com qualsevol altra i, per tant, essencial i indefectiblement, biològica. Es sabut que les visions "organicistes" tenen arrels profundes en la història de la psiquiatria. Però va ser clarament en aquell moment històric quan es va produir un canvi d'orientació, que podem considerar, ara, ja definitiu. Ell ja no ho ha pogut veure, però l'evolució de les últimes dècades, amb l'explosió del camp de les neurociències i l'augment exponencial del coneixement del cervell, en múltiples nivells (electrofisiologia, bioquímica, psicofarmacologia, genètica, imatge cerebral, etc...) no fan sinó confirmar i consolidar aquest canvi d'orientació històric, irreversible, en la psiquiatria actual. Podem dir, doncs, que el seu posicionament per una psiquiatria científica i allunyada d'especulacions i la seva actuació des dels llocs de lideratge i de responsabilitat que ocupava van ser determinants per l'evolució de la psiquiatria catalana i espanyola.

Com a catedràtic, Joan Obiols promou la seva gent, potenciant al màxim la seva creativitat i capacitat de treball alhora que fomenta la llibertat d'acció i cedeix el protagonisme als seus col·laboradors.

La projecció internacional d'Obiols no para de créixer i, entre altres reconeixements, és nomenat doctor honoris causa per la Universitat John Kennedy de Buenos Aires (1978) i per la de "Le Mirail" a Toulouse (1979). L'any 1972, la seva vocació universitària el porta a acceptar el deganat de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona fins al 1977 quan és escollit com a rector en funcions de la mateixa Universitat. Són temps difícils: el 1973 hi ha l'atemptat a l'almirall Carrero Blanco i el 1975 mor el dictador. El curs 73-74 el ministre Julio Rodríguez Martínez imposa un estrafolari canvi en el calendari acadèmic, l'anomenat sarcàsticament "calendario juliano". Es succeeixen les vagues d'estudiants, de PNNs, de PNDs, boicots de catedràtics, etc... Malgrat tot, i gràcies al seu esperit democràtic i obert, aconsegueix dur a bon port la nau universitària, tot i que és un moment especialment delicat, el de la transició política del país.

En aquest ambient de desgavell i d'intensa agitació política i de transició d'un règim totalitari i dictatorial a un de democràtic, la Universitat també va canviant d'un model totalitari i teledirigit cap a una institució lliure i representativa de la seva societat. En aquest sentit, Joan Obiols duia al cap el model de la mítica Universitat Autònoma de la República, bàsicament caracteritzada per una gran autonomia i per un nivell d'exigència i d'excel·lència molt alts, tant en la docència com en la recerca.

El 1977, després de la dimissió del rector Jiménez de Parga, es proposa la candidatura del degà més antic de la UB, que era Joan Obiols, qui va demanar una votació de confiança i que va assolir per una gran majoria (242 vots a favor, 24 en contra i 39 en blanc) per a ser designat rector en funcions de la UB. Aquest rector havia de canalitzar la voluntat d'un claustre "d'antic règim" a un de nou, format paritàriament per professors, estudiants i PNDs. Un ampli sector de catedràtics s'oposaren a la reforma malgrat la posició progressista però conciliadora de Joan Obiols. L'oposició no era només dels sectors reaccionaris de "dins" sinó també del *Consejo de Rectores* de Madrid, on trobà una forta oposició als canvis que proposava. En paraules del

ex-rector Fabià Estapé, "el Rector Obiols aconseguí convèncer els rectors que s'oposaven i realitzà una òptima defensa dels acords votats al claustre".

Iniciada la transició, no dubta a participar i presidir un congrés històric que es titula *El metge davant la tortura*, celebrat a Lleida, i que esdevé un dels millors exemples del seu tarannà. També va intervenir al 3r Congrés Universitari Català on es defensà una futura Universitat catalana i autònoma. Tot i que sempre va mantenir la seva posició política personal en un pla secundari, val a dir que va sol·licitar, en el seu període rectoral, l'amnistia pels presos polítics.

No tot, però, van ser satisfaccions i victòries. El maig de 1977, un centenar d'estudiants ocupen el rectorat com a protesta per la repressió violenta al País Basc i per l'amnistia dels presos polítics. Després de vuit dies són desallotjats per la policia malgrat les diverses converses i intents de diàleg del rector. Més tard confessaria que va ser un dels episodis més durs de la seva vida.

En contraposició a aquests fets, va tenir el privilegi, com a rector en funcions de la Universitat de Barcelona, d'acollir al President Tarradellas al Paraninfo de la Universitat en el seu retorn a Catalunya, el 25 d'octubre de 1977, en la inauguració del curs acadèmic. Va ser el primer acte oficial i públic que va presidir Tarradellas en el seu retorn de l'exili i, sense cap mena de dubte, el més important per la seva rellevància i emotivitat. En resum, va ser un rector en funcions, i efímer (10 mesos durà el seu mandat) però va començar en una universitat amb abundants restes franquistes i quan va marxar deixà una universitat amb un claustre democràtic i amb un futur esperançador.

L'any 1977, és escollit acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, fet que, per ell, va representar la culminació de la seva vida professional i un moment particularment entranyable i emotiu. Moisès Broggi, qui fou president d'aquesta Reial Acadèmia, i amb qui estava unit per l'amistat i pels llaços familiars, ja que eren consogres per partida doble, el descrivia així en l'homenatge que se li va fer poc després de la

seva prematura mort: "Joan Obiols fou un lluitador formidable que assolí el triomf més esclatant per tots costats. Primer contra l'adversitat de trobar-se únic home en una família en la que hi mancava el suport del pare, després contra l'ambient hostil de la guerra civil amb les seves rudes agressions de tota mena i, finalment, contra la manca d'Universitat, en un moment en què la formació rebuda li feia veure que el seu camí era el de la cultura i el dels estudis d'alt nivell; i de tot plegat, amb el seu esforç i les seves grans qualitats, en sortí vencedor d'una forma espectacular i brillant". (3)

Joan Obiols és, a més, un humanista. Col·leccionista d'art i mecenes, gaudeix de l'amistat d'artistes i intel·lectuals de tota mena, plàstics, dramaturgs, músics, etc.

Va unir, en la Teràpia per l'Art, dos dels camps en els quals tenia el màxim interès. Per un costat, li apassionava l'art en general, des del dibuix, la pintura, l'escultura fins a la música, passant pel teatre, la dansa i qualsevol forma d'expressió creativa. Per altra banda, com a psiquiatre inquiet que era i atent a les novetats en relació a les teràpies que van sorgir en els anys 50 del segle passat, es va interessar pel potencial curatiu de les diferents formes artístiques i va jugar un paper pioner en la seva introducció en l'àmbit de la psiquiatria. Va propiciar l'ús de la musicoteràpia, va introduir el psicodrama de la mà del seu creador, el Prof. J. L. Moreno i va crear la primera secció de Teràpia per l'Art en un hospital universitari de la península Ibèrica, l'Hospital Clínic de Barcelona.

Entusiasmada pel nou corrent de l'"Art Brut", fou impulsor, en els 50's, de la Societat Internacional de la Psicopatologia de l'Expressió i, el 1964, al costat del Prof. Sarró, va organitzar a Barcelona un Congrés Internacional d'Art Psicopatològic on els millors experts en Teràpia per l'Art del moment van exposar les seves teories i els seus resultats. No va deixar d'assistir mai a congressos internacionals de l'especialitat, propiciar l'aplicació d'aquestes tècniques entre els seus pacients i publicar i exposar les obres que aquests produïen ressaltant la seva força expressiva i el seu caràcter terapèutic.

A la dècada dels 50, impulsar la cultura es va convertir en un acte de resistència política envers la dictadura franquista. Joan Obiols oferí la seva casa per acollir tota mena d'activitats: trobades entre escriptors i intel·lectuals, projeccions de cinema, audicions musicals i, també, de funcions teatrals, que tenien un marcat caràcter avantguardista. Paral·lelament, el Teatre Viu fou, de la mà de Ricard Salvat i Miquel Porter Moix, una experiència teatral única i en la qual el paper de Joan Obiols fou transcendent. La relació d'amistat amb els seus directors, Ricard Salvat i Maria Aurèlia Capmany, el dugué a formar part de l'equip docent de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, on va introduir tota mena de perspectives i mètodes per analitzar la personalitat humana i la seva incidència en l'acció de l'actor (4).

Personatge tant cordial com intel·ligent, hom se sentia sempre important al seu costat, transmetia calidesa i mostrava interès per qualsevol idea que se li expressés. Era immensament curiós i es feia palès en totes les seves activitats ja fossin docents, clíniques, artístiques, literàries o simple tafaneria intel·lectual. Bona mostra d'aquesta faceta de la seva figura ha estat la recent exposició que portava per títol "Art i Follia. Joan Obiols Vié: psiquiatre i humanista" a la Fundació Joan Brossa, a Barcelona, on es mostrava una part de la seva important col·lecció d'art psicopatològic i de l'arxiu dels seus retrats de malalts mentals dels anys 50's, d'un valor testimonial i alhora artístic excepcional (5). La seva mort precoç s'esdevé l'any 1980, als 60 anys, al domicili de Salvador Dalí, a qui tractava com a psiquiatre i amic.

Unes paraules del seu gran amic, Néstor Luján, publicades a la Vanguardia dos dies després de morir ajuden a entendre el que significà pels seus amics i pacients.: "Tot li agradava, amb llaminera avidesa. La música, que coneixia profundament, els llibres, el teatre, el cinema, les arts plàstiques. Gaudia, en aquestes, l'inèdit plaer del descobridor, de la ingènua alegria de l'explorador de l'esperit. Era alegre, profundament, càlidament alegre, amb un riure cordial, contagiós, resplendent de joventut

espiritual, de fortalesa física. Estimava viure i veure viure, que és això, al meu veure, el gran secret per als metges. Ha estat un dels cors més nobles i dels esperits més lluminosos que jo hagi conegut, amb la qualitat suprema de lliurar-se, amb la seva energia somrient i amb el seu riure, sense fre, pur i senzill." (6)

El poeta Joan Brossa, un altre amic íntim de Joan Obiols, li dedicà una necrològica que acabava amb aquestes paraules: "Joan, eres tan actiu, que no sé si podràs dormir. Tot i que tu mateix has tancat la porta, em sembla que encara respire. Encara que clogui els ulls no et puc imaginar un embalum de vels sense silueta. Des de sempre perfilaves la corba dels missatges més vius i per sempre el teu record farà que cap foscor no pugui ser profunda. Per als qui et vam estimar, ja obres una altra nit en el teu viatge als límits de la memòria, on rau en realitat el paradís." (7)

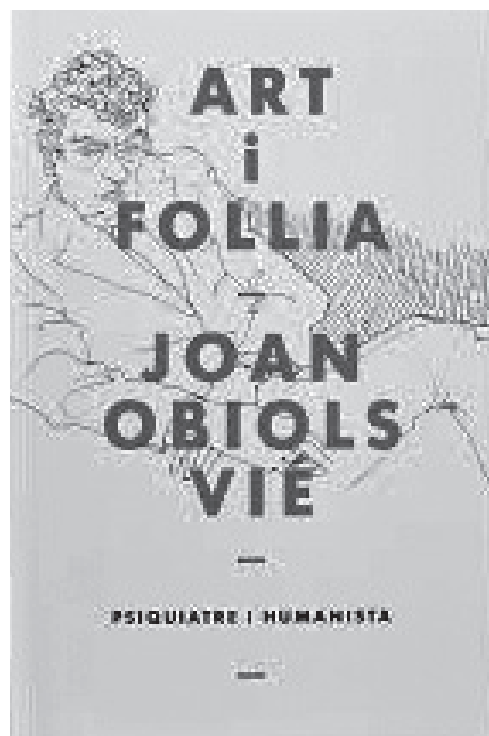
Dr. Joan Obiols

Caricatura per Del Arco a La Vanguardia

REFERÈNCIES

- (1) Mont, J.L. i Plaza, V. (1985) "Vida i Obra del Professor Dr. Joan Obiols Vié". Treball no publicat
- (2) Obiols Vié, J. (1969) "El caso Julia". Ed Jims, Barcelona
- (3) Ciurans, J. (2019) "El poder terapèutic del teatre" a "Art i Follia. Joan Obiols Vié. Psiquiatre i Humanista". Ajuntament de Barcelona. FJB.
- (4) Broggi, M. (1981) "Joan Obiols". Rev. Depart. Psiquiatria Fac. Med. Barcelona, 8,1,15-18.
- (5) "Art i Follia. Joan Obiols Vié: psiquiatre i humanista". (2019) Catàleg. Ajuntament de Barcelona
- (6) Luján, N. (1980) La Vanguardia
- (7) Brossa, J. (1980) "Ha mort sobtadament Joan Obiols", Serra D'Or.

Llibre "Art i follia", editat en homenatge